

L'UPDIR

REVISTA DE FOLKLORE

Núm. 52

Juny de 2017

www.cercle-v.org

L'opinió de Benet XIV sobre els vampirs

Prospero Lorenzo Lambertini (1675-1758), Benet XIV en ser escollit vicari de Crist, com d'altres escriptors il·lustrats del seu temps s'ocupà del tema dels upirs.

Benet XIV estudià a la seva ciutat natal, Bolonya, i ingressà posteriorment al Col·legi Clementí de Roma, on es graduà en retòrica, filosofia i teologia. L'any 1694 es doctorà en dret civil i canònic a la Universitat La Sapienza de Roma, ocupant diversos càrrecs en la cúria romana relacionats amb el dret.

Com a papa des de 1740 fins a la seva mort, millorà les finances dels Estats pontificis, reduí els impostos, incentivà l'agricultura i el lliure comerç i reduí dràsticament el pressupost militar, però fou incapaç de reformar completament l'administració, encara corrupte com a resultat de papats anteriors. A la Universitat de Bolonya reactivà la pràctica dels estudis anatòmics i establí una càtedra de cirurgia i d'obstetrícia. Fundà en aquesta ciutat un museu arqueològic al qual donà la seva col·lecció de monedes de l'època imperial romana. També exclogué *De Revolutione* de Galileo Galilei de l'índex de llibres prohibits, amb el que quedà acceptada la teoria heliocèntrica del sistema solar.

Des del punt de vista doctrinal es mostrà ben intransigent amb els costums dels pobles que s'anaven incorporant a l'Església. Com a exemple de les qüestions condemnades hi havia l'adoració a les estàtues dels avantpassats. Igualment prohibí que les dones poguessin servir els sacerdots a l'altar.

Benet XIV fou segurament el papa amb més cultura i solvència intel·lectual de la seva època històrica (Healy 1907; Haynes 1970).

Pàgina anterior: Esbós de l'escut d'armes del papa Benet XIV, de nom Prospero Lorenzo Lambertini. Autor: Josep Carmona.

Pintura a l'oli
de Benet XIV de
Pierre Subleyras.
Fotot: Wikimedia.

Lambertini i els vampirs

Lambertini tractà el tema del vampirisme amb brevetat al volum IV de la segona edició de *De servorum dei beatificatione et beatorum canonizatione*¹ que aparegué l'any 1747, considerant-los un mer engany supersticiós provocat per la por i la imaginació. Uns anys abans, el 1743, l'arquebisbe de Trani, Giuseppe Antonio Davanzati, va fer arribar a Benet XIV el seu tractat sobre la matèria. Davanzati fou incitat el 1739 per alguns amics a estudiar les aparicions vampíriques. Aquest, que ja havia escrit alguns tractats de tipus científic, acceptà la comtessa intel·lectual i quatre anys després, envià el seu treball al papa Benet XIV que, totalment conforme amb la seva anàlisi, li va aconsellar que el publicqués. Però el text no va veure la llum fins l'any 1774² i ja de manera pòstuma, si bé el manuscrit circulà entre els eclesiàstics de la

Península itàlica. A la seva obra, després de repassar alguns dels casos més famosos i rebutjar la hipòtesi diabòlica, recorre a causes naturals per explicar les característiques descrites dels cadàvers, mentre que una cristianització deficient, la ignorància de la plebs i una imaginació desbocada, explicarien les suposades aparicions de vampirs. Naturalment, aquesta era també l'opinió de Lambertini que resumeix en el seu text:

«A la pàgina 82 de l'onzè fascicle de l'any 1732³ del *Commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis*⁴ que es publica a Nuremberg, s'explica com certs cadàvers abandonaren les seves tombes sense danyar-les i atacaren diversos homes, mentre dormien, xuclant-los tal quantitat de sang que traspassaven als tres dies. Això passava a Barachin, localitat de Sèrbia, un lloc als confins del Turc, a vint-i-set milles⁵ de Belgrad.

En aquestes terres, aquests morts ressuscitats reben el nom de *Vampirs*⁶ i foren a les tombes, perfectament íntegres, igual que els vius, amb sang eixint del nas, la boca i els ulls. Finalment, per ordre dels magistrats, se'ls decapità i les restes foren cremades pel foc, llançant les seves cendres al riu Morava i posant de tal manera fi a les seves resurreccions.

Coses similars es poden llegir a la pàgina 91 del fascicle dotzè del mateix setmanari⁷, ocorregudes a la població de Medveđa⁸. Al fascicle 17, a la pàgina 139⁹, es narra que, a Silèsia, prop de la ciutat de Gabelunka¹⁰, com els vampirs tornaven, després de la seva mort, a casa dels seus familiars, per beure i menjar amb ells, com així mateix per tenir relacions camals amb els seus consorts vius. Si a tal hora de la nit, quan salten de les tombes, algun viatger coincidia a passar pels carrers del poble, els vampirs l'aguaitaven i l'atacaven per l'esquena. I també al número XIX¹¹, a la ciutat de Possega¹² han estat trobats homes exsangües, i conduïts a la mort pels vampirs. I els cadàvers d'aquests, havent-se obert les tombes vint dies després de la seva mort, van ser trobats intactes.

El que es diu d'aquests vampirs, no només es narra com a cosa certa, sinó millor, com a cosa confirmada per la pròpia paraula dels magistrats. Està prou testificada la realitat dels cadàvers incorruptes, de la sang sense coagular; dels cabells i de les ungles en permanent creixement, de la decapitació, de la cremació dels cossos, i de les cendres llançades a les aigües. La qüestió rau en un altre lloc, en la resurrecció dels morts, en les seves accions, que encara avui no només estan mancades de proves segures sinó que, per contra, foren i són jutjades com a conseqüència d'enganyoses ficcions de la fantasia, per persones mereixedores de confiança.

Per aquest motiu, un docte escriptor, al número 18, pàg. 139 del mateix setmanari, escriu: "Pel que fa a la bona fe dels testimonis, no pot existir dubte de cap mena, i menys pot refutar que s'hagin trobat cadàvers en tal estat; però no es pot dir el mateix de la creença que tals cadàvers surtin de les seves tombes durant la nit i ataquin els vius per xuclar la seva sang. Ens falta la certesa, perquè tota notícia procedeix únicament del que fou perseguit i afligit per semblants maneres. I de les seves observacions no resulta amb evidència palpable, que hagin vist veritables cadàvers, o si, més aviat no els han aparegut espectres i fantasmes. Que aquests hagin vist una persona determinada està clar, ja que van saber donar el seu nom i descriure la seva aparença, i va ser després trobada en el sepulcre, tal com confirmen els fets provats, però dubtem que als seus ulls se'ls hagi ofert una persona completa, és a dir, una unió substancial d'ànima i cos".

D'altres concorden amb aquest autor com el cas del número 24, a la pàgina 191, i també a la pàgina 219 del número 28, que atribueixen la resurrecció dels vampirs i les seves aventures simplement a producte de la imaginació i del terror» (Benedicti XIV: 323-324)¹³.

Jordi Ardanuy

Notes

¹ La primera edició aparegué entre 1734-1738.

² Gioseppe Davanzati. *Dissertazione sopra i vampiri*. Napoli: presso i Fratelli Raimondi, 1774. L'obra es va reeditar el 1789.

³ L'article s'estén de la pàgina 82 a 84.

⁴ Es refereix a la carta de Johann Friedrich Glaser publicada per aquest setmanari. Veure «Els vampirs de Medveđa» (Ardanuy 2007).

⁵ Cal entendre 27 milles austríaques. Cada milla equivalia a uns 7.586 metres.

⁶ «Vampiros», a l'original.

⁷ Realment de la pàgina 90 a la 92.

⁸ Es basa en l'informe de Flückinger (Ardanuy 2007).

⁹ És el número XVIII, pàgines 139 a 144.

¹⁰ Es tracta de la població de Hotzenplotz, l'actual Osoblaha, a la Silèsia txeca, gairebé a la frontera amb Polònia. En aquesta població els morts sovint sortien de les seves tombes. Anaven a veure els seus familiars, menjaven i bevien amb ells, i fins i tot dormien amb les seves anteriors esposes o marits. Si els desconeguts passen pel poble al voltant del moment en què abandonen les seves tombes, els segueixen i es pujaven sobre la seva esquena. Els agradava turmentar les persones i els animals. Sovint passava que tots els gossos surten del poble i no tornen fins que els morts han tornat a les seves tombes. Com es veu, aquí hi ha una barreja dels vampirs amb l'*aufhocker* i el *huckup* o el bubak sòrab, que han de ser carregats fins al cementiri o el lloc on són enterrats. A mesura que la víctima s'apropa al fossar, aquests éssers es fan més pesats amb el perill, per a qui el duu, de morir exhaust.

¹¹ Pàgines 146-152.

¹² En realitat en una població a les rodalies de l'actual Požega (Ardanuy 2011).

¹³ El text original és en llatí. La primera traducció que l'autor coneix a una llengua actual és a l'italià, sota el títol de «Racconto breve

da: De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, 1749», a: Ornella Volta; Valerio Riva (eds.). *I vampiri tra noi: 37 storie vampiriche*. Milano: G. Feltrinelli, 1960, p. 63-65. L'any 1963 Plaza & Janés publicà a Barcelona una versió d'aquest volum en espanyol titulada *Roger Vadim presenta vampiros entre nosotros: 30 historias de vampiros seleccionadas por Ornella Volta y Valerio Riba* que incloïa la narració objecte de l'article sota el títol «vampiros a la luz de la ciencia, (p. 41-44), traducció de l'italià de Lupo Canaletta i María Mansilla. Existeixen diverses reedicions, així com d'altres traduccions a l'espanyol (Argentina), al francès i a l'anglès.

Referències

- Jordi Ardanuy (2007). «Els vampirs de Medveđa». *L'Upir. Revista de Folklore*, núm. 14, (desembre), p. 77-92.
- Jordi Ardanuy (2011). «El cas del vampir de les rodalies de Požega». *L'Upir. Revista de Folklore*, núm. 28, (juny), p. 48-51.
- Benedicti XIV (1749). *De servorum dei beatificatione et beatorum canonizatione. Liber quartus*. Romae: excudebant Nicolaus et Marcus Plearini.
- Renée Haynes (1970). *Philosopher King: The Humanist Pope Benedict XIV*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Patrick Healy (1907). «Pope Benedict XIV». A: Charles Herbermann. *Catholic Encyclopedia*. Vol. 2. New York: Robert Appleton., p. 432-436.

Alguns successos d'atribució de responsabilitat del còlera i la sequera als difunts a Bielorússia i Ucraïna extrets de l'obra sobre la superstició i el dret penal d'August Löwenstimm

Una lectura recent del volum *Aberglaube und Strafrecht* (La superstició i el dret penal) del jutge rus de Sant Petersburg August Löwenstimm mostra material d'interès per al folklorista, del qual aquí hem fet una breu selecció relacionada amb el tema del vampirisme. Ardanuy (2015) ja havia apuntat aquest interès en el seu article sobre el cas de Semeniškiai, a l'actual Lituània, llavors part de l'Imperi rus.

El primer esdeveniment que reproduïm té lloc al districte de Novogrud, a l'anomenada Gubèrnia de Minsk¹. El 17 d'agost de 1848, el rector de l'església Veliko-Shukhovits va informar al jutge del districte local que, en contra de la seva voluntat, els camperols havien desenterrat a una noia, Iustina Iushkov, que l'havien tret del taüt i havien practicat amb ella una "operació bestial"; i ho havien fet per posar fi al regnat del còlera entre ells. Quan es va obrir una investigació sobre aquest assumpte, els pagesos ho van admetre tot i van relatar el següent: Iushkov havia estat el primer a morir de còlera, però a l'agost, quan l'epidèmia va créixer en intensitat, Rubtsov, un metge que vivia entre ells, els va assegurar que una nena dissoluta que havia mort prenyada era la causa de la malaltia. Per tal de foragitar el còlera, va ser necessari obrir la tomba i veure quina era la situació del nen per néixer i si la boca de la nena Iushkov era oberta o no. Si la boca és oberta, llavors és necessari clavar una estaca en ella.

Al principi, els camperols no van escoltar el metge, però com que el còlera seguia estenent-se van decidir refugiar-se en el mètode suggerit. Van obrir la tomba, van extreure el cadàver i la van obrir. Però no van trobar cap bebè no nat al cos de la mare, llavors van mirar al taüt i van trobar el petit cos. Després van llançar a lushkov a la tomba, però primer li van clavar una estaca de freixe, perquè havien trobat la seva boca oberta. Després que els pagesos haguessin fet tot això, van cobrir la tomba i van tornar a casa convençuts que el còlera havia estat eliminat (Löwenstimm 1897: 98-100).

Un altre cas semblant succeeix el 1851, en aquest cas a una comuna al districte de Berdichev², a la Gubèrnia de Kiev³. Hi havia una epidèmia de còlera i va córrer el rumor que algú, que havia treballat per a l'església, i la seva dona s'havien convertit en vampirs. Les tombes es van obrir i els cadàvers van ser decapitats. Es van clavar estagues de fusta de freixe als cadàvers i després els van incinerar (Löwenstimm 1897: 97).

L'any 1867 o 1887⁴., a la població d'Ivanovka⁵ a la Gubèrnia de Kherson⁶, un granger es va penjar i se'l va enterrar al cementiri. Va començar una terrible sequera i els vilatans van decidir que el mort s'havia convertit en vampir i que era la raó per la qual no plovia. Al principi, els grangers van tractar d'abocar aigua a la tomba, mentre deien encanteris màgics. Com que no va funcionar, van desenterrar el taüt i el van situar en algun lloc prop d'una paret vella (Löwenstimm 1897: 102-103).

Com es veu, els morts no només poden ser responsables de malalties, sinó que tenen la capacitat d'afectar al cicle de la naturalesa. Donem un altre exemple. L'any 1868, a la població de Tichij Chutorj, al districte de Tarashxa⁷ a la Gubèrnia de Kiev⁸, no plovia i els grangers tenien por que tots els seus cultius es marcissin. Llavors van anar al cementiri i van obrir una tomba sospitosa. Van treure el cadàver i el van colpejar al cap, cridant:

“Dóna’ns pluja!”. Després, van banyar el cadàver amb aigua abocada en un colador, i finalment el cadàver va ser enterrat de nou (Löwenstimm 1897: 103).

L’any 1871 l’esposa d’un granger de Bogushevichi, de nou a la Gubèrnia de Minsk, va ser condemnada a l’ostracisme pel fet que anava molt sovint a la tomba del seu marit. Va demanar al sacerdot que obrís la seva tomba, tallar-li el cap i posar-la els peus del cadàver. Això era necessari perquè cada nit retornava amb ella (Löwenstimm 1897: 97).

Euloxio Ulloa

Notes

¹ En rus: Минская губерния, Minskaya gubernija. Administració de l’Imperi rus, amb la capital a la població homònima. Va ser creat el 1793 a partir dels territoris adquirits durant la partició de Polònia i va existir fins a 1921.

² Al Nord de l’actual Ucraïna.

³ Киевская губерния, Kiewskaja gubernija, entre 1708-1781, i des de 1796.

⁴ L’autor diu 1887. Ara bé, al peu de pàgina dóna la referència de la premsa d’on obté la informació i a la data indica 1867, d’aquí el dubte: *Neurussische Telegraph (Novorossiysk Telegraph)*, 1867, núm. 133-136. Caldria comprovar l’edició original en rus i segurament la premsa de l’època.

⁵ Ivanivka.

⁶ Херсонская губерния, Khersonskaya gubernija. Situada a la costa septentrional del Mar Negre. Creada el 8 d’octubre de 1802, després de divisió de la gubèrnia de Nova Rússia en tres de noves.

⁷ Таращанський район.

⁸ Desconeixem a quina població correspon Tichij Chutorj.

Referències

- Jordi Ardanuy (2015). «Una notícia sobre la por als revinguts a Lituània de l'any 1892». *L'Upir. Revista de Folklore*, núm. 44 (juny), p. 22-26.
- August Löwenstimm (1897). *Aberglaube und Strafrecht*. Berlín: Johannes Råde.

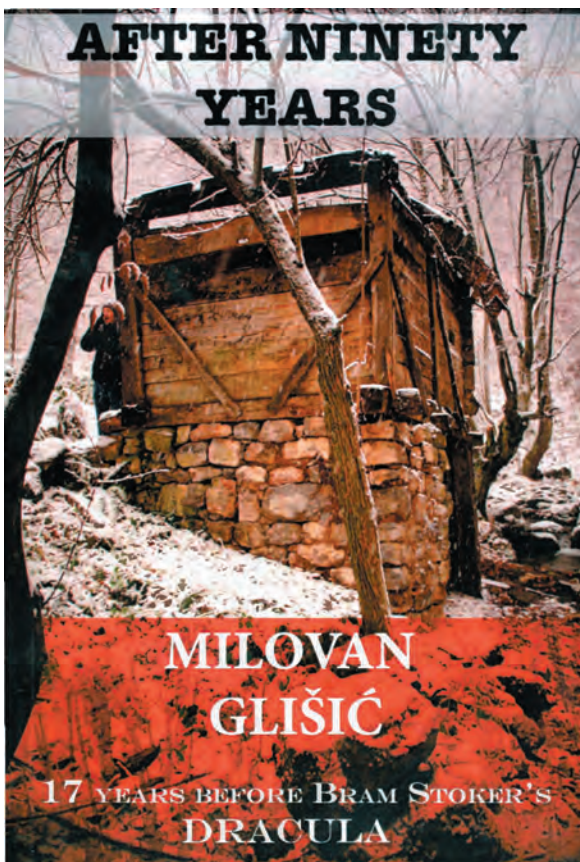
Publicada una versió anglesa de *Després de noranta anys* de Milovan Glišić

Fa uns mesos Jordi Ardanuy em va a donar a conèixer la recent traducció a l'anglès de *Posle Devedeset Godina* (*After ninety years*, Després de noranta anys), la narració de serbi Milovan Glišić escrita originalment el 1880 i que recrea la història del vampir Sava Savanović (Albiol 2012).

Posle Devedeset Godina ha estat traduït per James Lyon, doctor en història dels Balcans per la Universitat de Califòrnia a Los Angeles i actual director del Centre Regional Gjilan/Gnjilane, en la Missió a Kosovo de l'OSCE. És investigador del Zentrum für Südosteuropastudien de la Universitat de Graz. És també autor de la novel·la sobre vampirs *Kiss of the Butterfly* (El petó de la papallona), ambientada als Balcans en mig de la fragmentació de Iugoslàvia i de *Serbia and the Balkan Front, 1914: the outbreak of the Great War* (Sèrbia i el front balcànic, 1914: l'esclat de la Guerra Gran). Per completar el seu coneixement de la zona cal dir que la seva família política és de la zona.

El llibre, publicat pel propi autor, a més de la versió anglesa, inclou una introducció del traductor i un pròleg de l'especialista en el tema de vampirs Andrew M. Boylan, autor de *The Media Vampire: a study of vampires in fictional media* (2012)

Lyon comença recordant-nos que el vampir que coneixem està fermament arrelat en la cosmologia paneslàvica i que tenen una història rica i ben documentada als Balcans, que es remunta almenys a l'article 20 del Codi de la llei 1349 de l'emperador Stefan Dušan, que va prohibir l'exhumació i execució de cadàvers per temes relacionats amb la bruixeria; la primera aparició escrita del terme "vampir" (*vampyri*) en el famós cas de Peter Plogojowitz al poble de Kisiljevo el 1725; i els successos de Medveđa que van fer que el 1731 l'exèrcit austríac enviés un cirurgià militar, Johann

Coberta del llibre
After ninety years.

Flückinger, a realitzar una sèrie d'exhumacions i autòpsies de presumptes vampirs a Sèrbia, els resultats dels quals van veure la llum com a *Visum et Repertum* (Ardanuy 2007), una obra que facilità la introducció de la paraula "vampir" en els idiomes occidentals.

L'autor també dóna alguns pocs exemples d'altres successos balcànics fora de Sèrbia, com el cas de l'any 1403 de l'illa de Pašman, propera a Zadar. El 1666, una mica més al sud, a Ston (Dubrovnik-Neretva), un home anomenat Stjepan Nikolin va oferir els seus serveis com a exterminador de vampirs. El

James Lyon.
Fotografia
procedent del seu
perfil a LinkedIn.

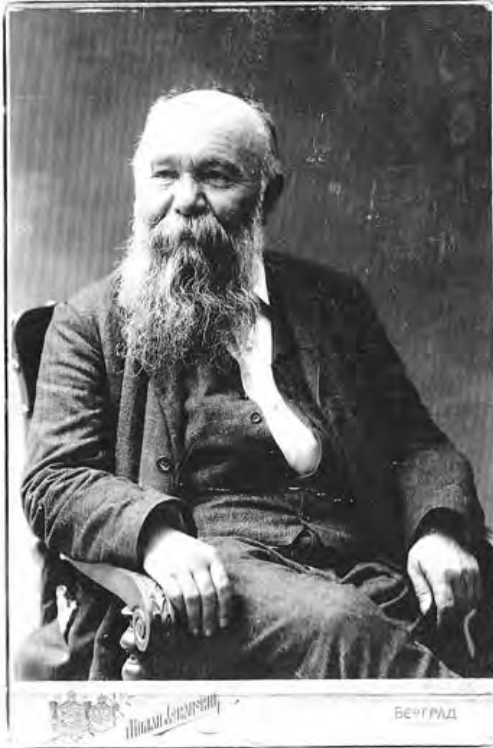
1672 es va desenterrar i executar el cadàver de Giure Grando a Kringa (Ardanuy; Romero 2011). Entre 1737 i 1738 el tribunal de Dubrovnik va acusar una dotzena d'homes per excavar tombes de sospitosos de ser vampirs¹. El 1833, les autoritats turques de la ciutat búlgara de Tirnova van enfrontar-se amb un cas de dos antics geníssers que s'havien convertit en vampirs, el que els va obligar a involucrar a un especialista cristià per estacar els cadàvers sospitosos (Ardanuy 2011c). El que resulta desconcertant és la menció de Lyon el mateix en el paràgraf de la sagnant matança de Vlad Tepes, Dràcula, a Srebrenica de l'any 1476, com si tingués alguna cosa a veure amb els vampirs. En el context cultural de la creença eslava tradicional en els vampirs, l'autor serbi del segle XIX, Milovan Glišić, va escriure una narració sobre el llegendari Sava Savanović, un upir del segle XVIII del poble de Zarožje. *Després de noranta anys* formava part d'una col·lecció titulada

Narracions curtes (Pripovetke). Lyon explica que Glišić va utilitzar un registre propi de la població rural no educada i analfabeta a les regions muntanyoses de l'oest de Sèrbia al llarg de la vall del riu Drina dels segles XVIII i XIX. A diferència de la prosa molt ornamentada i fictícia tan comuna entre els seus contemporanis del segle XIX a Rússia i a Occident, Glišić va escriure deliberadament en un estil dispers, senzill i cru, que reflectia amb precisió les maneres de la vida i la cultura del poble, un enfocament similar a l'utilitzat per Mark Twain a *La cèlebre granota saltadora del districte de Calaveras*. Per ressaltar el caràcter gens refinat del discurs del poble, Glišić fa un ús bastant liberal d'exclamacions i el·lipsis. Lyon ens indica que en la seva versió ha intentat mantenir la sensació de crueltat en la traducció, però que ha eliminat molts signes de puntuació, retenint, però, l'ús de guions que fa l'autor serbi. D'aquesta manera, segons el traductor, l'estructura del text és una replicació visual fidel de l'aparença real en serbi. Sense restar mèrit a Lyon per lidiar amb les dificultats de traduir una obra d'aquestes característiques i agraint-li el seu esforç de fidelitat, el cert és que la versió anglesa no resulta gens fluida, el que se suma a un argument ridícul i ingenu, resultant un text ben poc atractiu per un lector que no se senti obligat a llegir-lo per raons professionals o acadèmiques. Lyon estableix una comparació amb Washington Irving i la seva obra *The Legend of Sleepy Hollow* o *Rip Van Winkle*, indicant que Glišić va explorar el folklore local per retrobar la història del vampir Sava Savanović. Com a tal, el text presentaria una gran quantitat de material folklòric. Ara, això no vol dir que Glišić fos fidel a la història original. Lyon ens indica que en el seu treball de camp es va trobar amb variacions de la llegenda de Sava Savanović a Zarožje i les seves rodalies, on passa la història. Les versions difereixen principalment pel que fa als antecedents de Savanović i la interacció entre la protagonista Strahinja i el pare de la seva promesa. De fet, segons m'indica Jordi Ardanuy², això significa que la llegenda estava viva fins fa poc temps, perquè

encara no hi ha una versió única fixada. Quan això passa implica la seva conversió en una relíquia. No obstant això, tampoc està viva, perquè llavors hauria d'incorporar elements moderns, contemporanis, com ara estris o electrodomèstics, el que no sembla succeir.

Glisić mostra aspectes sobre el paper de les dones i els nens en la forma tradicional patriarcal sèrbia Zadruga, una estructura agrícola familiar que era la base de la vida del poble. El paper de l'alcohol en l'hospitalitat, l'efecte provocant i resolent les disputes també resulta evident, així com les xafarderies que tenen un paper important en la vida quotidiana tant d'homes com de dones, entre els quals destaca la descripció de Glisić de les creences populars que envolten els vampirs, com es troben, com són exterminats, les formes que prenen, la seva aparença física, etc. En aquest sentit, Glisić reflecteix amb precisió les creences populars que encara avui produeixen dubtes entre la gent gran d'algunes zones rurals dels Balcans (Ardanuy 2009; 2011a).

Els vilatans de Glisic parlen àmpliament utilitzant el temps aorista³, un fenomen bastant comú fins i tot avui en zones rurals i aïllades dels Balcans. També utilitzen moltes paraules i expressions que han desaparegut de manera generalitzada. Això presenta dificultats tant per a parlants nadius moderns del serbocroat com per als traductors. Fins i tot avui, molts serbis urbans cultes tenen dificultats per comprendre algunes de les expressions, i moltes de les paraules només es troben en diccionaris altament especialitzats o, en alguns casos, en cap. Lyon compara aquestes dificultats amb les d'un parlant d'anglès mòdem que llegeix les novel·les d'aventures de Walter Scott com *Rob Roy* o *Waverly* (1814, 1817). De fet, segons ens diu, Glisić utilitza una llengua vernacla que fins i tot en el moment d'escriure-la era difícil de seguir per a molts habitants de ciutat. Les dificultats de comprensió es veuen agreujades pel pas del temps, amb els canvis extrems de les referències culturals, l'impacte de modernització i l'estandardització de la llengua

Retrat de Milovan Glišić.
Font: Wikimedia.

serbocroata. De totes maneres, Lyon afegeix que la relativa falta de desenvolupament urbà en certes parts dels Balcans implica que encara hi ha molts pobles aïllats tant a Sèrbia com a Bòsnia on la manera de parlar, expressions, i el vocabulari utilitzat per Glišić roman relativament sense canvis. Per tant, quan al traductor els diccionaris li van resultar inútils, va desxifrar el significat d'alguns passatges parlant amb persones de zones rurals aïllades de Sèrbia i Bòsnia, on moltes d'aquestes paraules romanen en ús actualment. Això inclou el poble de Zarožje. De fet aquesta població no és un poble en el sentit típic d'Europa occidental, amb llars agrupades al voltant d'un espai obert o comercial. Al contrari, es tracta de cases aïllades escampades pels turons i muntanyes. Això significa que sovint hi ha poc

contacte entre les famílies, i que la comunicació amb el món exterior ha estat escassa. Lyon ens diu que el 2015 no hi havia recepció de telèfon mòbil i Ardanuy ens confirma un cert bucòlic, però relatiu aïllament l'estiu de 2011⁴. Gran part de l'economia agrària local encara es basa en els elements bàsics de la vida a les muntanyes dels Balcans: prunes, ovelles, alls, grans, formatge, carn fumada, pebrots, blat de moro, cols i *rakija* (aiguardent)

Lyon informa que durant les nombroses visites a Zarožje, va gaudir de l'hospitalitat del propietari del molí de la història, Slobodan Jagodić i la seva esposa, que el van allotjar a la seva granja. La visita al molí el va fer veure immediatament que Glisić mai no havia vist el lloc, perquè l'hagués descrit d'una manera molt diferent. El molí d'aigua no està enganxat a una roca gran com un niu d'oreneta, com ho descriu Glisić. A més a més és bastant petit i tenia molt poc espai per sobre de la sala principal i única per a unes golfes. Això és fonamental per al compte de Glisić, ja que el protagonista Strahinja roman sobre el seu estómac a les golfes amb les seves pistoles preparades avant d'ell, esperant que aparegui el vampir. En realitat, el molí no té més de quatre metres de llarg, cosa que impossibilita que es produeixin esdeveniments com Glisić els va descriure. Malauradament, el sostre del molí de Zarožje es va esfondrar a l'hivern de 2012 a causa de fortes nevades i les fustes podrides. Des de llavors, el molí s'ha anat deteriorant gradualment, i l'interior està obert als elements. En una visita de Lyon a principis d'octubre de 2015, només una paret es mantenia en peu i els taulells de terra s'havien trencat⁵. Malgrat això ningú semblava interessat a restituir-lo perquè el turisme gairebé és inexistent.

Al pròleg, Andrew M. Boylan, s'interessa especialment en comparar el text ara traduït amb la pel·lícula de Đorđe Kadijević de l'any 1973 *Leptirica* (la papallona), una expressió adequada perquè, les papallones són un element molt important dins del mite dels vampirs serbis.

La pel·lícula hi afegeix una conclusió a la història que la narració original no contenia i que canvia substancialment el desenllaç de la història, malgrat que Kadrijević es pren en seriositat el text original. Però també hi ha més detalls modificats. Per exemple, en el text, Živan s'oposa de manera exagerada a la relació entre la seva filla, Radojka i l'heroi de la història, Strahinja. Això és en part perquè veu l'home treballador, realment com un desastre, malgrat no ser-ho, però no s'ofereix cap altra explicació, i Živan en realitat sembla oposat a qualsevol pretendent. En la pel·lícula es considera Strahinja massa pobre, però Živan cerca activament pretendents per a la noia. De la mateixa manera, Strahinja es converteix en moliner de forma reticent a la pel·lícula, mentre que al conte s'ofereix voluntàriament a la tasca de ser moliner i no es deixa dissuadir.

El molí d'aigua és part fonamental de la història i s'extreu del folklore real que envoltava Sava Savanović, el vampir de la història. Al folklore Savanović es diu que té embuixat un molí d'aigua al riu Rogačica (Jagodića Vodenica). Tant en el conte com a la pel·lícula ens assabentem que tots els moliners que han treballat al molí de nit han mort. La prosa suggereix que la mort és per estrangulament, mentre que a la pel·lícula Savanović mossega els moliners –de fet comença amb l'atac a un moliner. El fet que la pel·lícula es separi del conte es deu a l'impacte de les pel·lícules de Dràcula. Respecte a la ubicació sigui, encaixa bé amb el mite eslau, segons Fini que cita a l'escriptor i etnògraf serbi Vuk Karadžić del segle XIX dient: «en temps de fam, els vampirs sovint es reuneixen prop de molins i al voltant de graner» (Fini 1998: 58). Un altre cop l'activitat de Strahinja en el molí difereix entre el conte i la pel·lícula. En aquesta, la seva activitat és maldestre, sobreviu de manera accidental i, una vegada que aconsegueix cobrir-se amb farina, se suposa que és una espècie d'espectre quan els homes del poble arriben al dia. Al text la seva actuació és intencionada i valent, disparant al vampir amb pistoles carregades amb acer i monedes turques anomenades marjaš.

Boylan creu que hi ha un significat en les monedes, malgrat que no arriba a concretar res i afegeix que de fet quan es descobreix més tard el vampir ja s'està recuperant de les ferides de bala. Strahinja enganya el monstre amagant troncs sota una manta i, en fer-ho, escolta el nom del vampir, permetent que els vilatans finalment puguin descobrir on és enterrat. Quan a l'aspecte físic, el vampir mateix se'l descriu de manera diferent al conte i a la pel·lícula. En el primer cas es fa una lleu descripció com un home alt amb una cara vermellosa com la sang, que sembla ser capaç de travessar una porta sense obrir-la. En la pel·lícula es mostren alguns detalls de la cara, però no completament. Malgrat això s'observa que és hirsut i té urpes afilades i dents fortament punxegudes. De nous es contempen influències de les versions de Dràcula.

Tant la pel·lícula com la prosa usen el semental de Živan per trobar la tomba sense nom del vampir. La prosa és clara quan s'indica que ha de ser un semental en comptes d'un cavall castrat. Això està també tret del mite eslau i, Boylan, tornant a reproduir les citacions de Fine als textos de Vuk Karadžić, en diu que "ells prenen un semental negre sense taques o marques al cementiri i el duen entre les tombes on se sospita que hi ha vukodlaks, perquè diuen que aquest semental no s'atreveix a trepitjar un vukodlak" (Fine 1998: 58).

Al conte, quan es troba la tomba d'un vampir, cal obrir-la i clavar-li una estaca d'arç al cadàver amb una estaca d'arç, mentre que a la pel·lícula l'estaca es clava a través de la tapa. També s'hi veu un sacerdot que resa sobre la tomba, però el text original suggereix que es necessiten tant oracions com un polsim d'aigua beneïda. Al text els caçadors de vampirs han de tenir cura que no els hi caigui sang dels vampirs a sobre d'ells, encara que la narració no explica per què. No obstant això, les dues versions estan d'acord en que els que es troben a la tomba han de buscar una papallona que en surti. Friedrich Salomon Krauss suggereix que "els altres presents vigilen l'aparició d'una arna

(o papallona) que s'allunya de la tomba. Si una surt volant de la tomba, tots corren darrere d'ella per capturar-la. Si la atrapen, la llencen a una foguera perquè mori. Només llavors el vampir està completament destruït. Si la papallona s'escapa, llavors, ai, ai del llogaret..." (Krauss 1998: 68). Com s'entén, la papallona representa l'ànima del vampir. Es tracta d'una creença estava ben arrelada en la mentalitat eslava, com ho prova l'ús tant en el conte com a la pel·lícula, malgrat les adaptacions i incorporacions d'aquesta darrera.

La major diferència de la història entre la literatura i el cinema és la secció final de la pel·lícula, invenció de Kadijević i converteix aquesta darrera en un final molt més ombrívol que la història original. Aquest final desplaça la tendència de la pel·lícula cap al femení. També la sensació de les dues versions és diferent, amb la pel·lícula transmeten la idea de somni, gairebé de conte de fades, mentre que el conte transmet una sensació més terrenal, un sentiment popular. Kadijević va dirigir l'any 1990 *Sveto Mesto* (Lloc sagrat), una dramatització d'una altra gran peça de prosa vampírica del segle XIX, *Viy* de Nikolai Gogol (1835).

Toni Sunyé

Notes

¹ Lyon (2015: ii) considera que el judici s'estengué entre 1736 i 1744, però el text de Liepopili versat a l'anglès per Perkowski (1989: 85-100) i en català per Ardanuy (2011b) sembla que deixen prou clares les dates.

²vJordi Ardanuy. Comunicació personal, 19 novembre de 2016.

³ Les formes verbals aoristes solen expressar un aspecte perfectiu i es refereixen a esdeveniments passats, semblants a un pretèrit. La gramàtica antiga grega tenia la forma aorista, i les gramàtiques d'altres llengües indoeuropees i sota la seva influència gramatical, com el persa mitjà, el sànscrit, l'armeni,

les llengües d'eslàvia del sud i el georgià també tenen formes anomenades aoristes.

⁴ Jordi Ardanuy, comunicació citada.

⁵ El 2012, el molí d'aigua va desplomar-se i les autoritats locals van llançar un advertiment de salut irònica, suggerint que Savanović estaria buscant una nova llar, encara que algunes notícies publicades per la premsa europea i americana van entendre l'anunci de manera més seriosa, o com Albiol (2012) en el sentit que els titulars eren un intent de reclam turístic. Els fets mostren que realment el molí es va esfondrar i gairebé ja són simplement unes pedres.

Referències

- Jaume Albiol (2012). «Sava Savanović, reclam turístic». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 34, p. 186-192.
- Jordi Ardanuy (2007). «Els vampirs de Medveđa». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 14, p. 77-92.
- Jordi Ardanuy (2009). «Un nou cas de vampir a Sèrbia». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 22, p. 61-65.
- Jordi Ardanuy (2011a). «Petre Toma, un strigoi contemporani a Marotinu de Sus». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 27, p. 2-15.
- Jordi Ardanuy (2011b). «El judici de Dubrovnik». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 28, p. 18-37.
- Jordi Ardanuy (2011c). « El vampir a Bulgària ». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 30, p. 78-90.
- Jordi Ardanuy; Lluïsa Romero (2011). «El cas del revingut de Kringa segons Janez Vajkard Valvasor». *L'Upir. Revista de folklore*, núm. 28, p. 38-43.
- V. A. Fine, Jr. «In Defense of Vampires: Church/State Efforts to Stop Vigilante Action against Vampires in Serbia during the First Reign of Miloš Obrenovic». A: Alan Dundes (ed.). *The Vampire. A casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press, p. 57-66.
- Friedrich S. Krauss. (1998). "South Slavic Countermeasures Against Vampires". A: Alan Dundes (ed.). *The Vampire. A casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press, p. 67-71.

- James Lyon (2015). «Translator's Note». A: Milovan Glišić. *After ninety years*. Lexington: edició de l'autor.
- Jan L. Perkowski (1989). *The Darkling: A Treatise on Slavic Vampirism*. Columbus: Slavica Publishers.

L'UPIR

Butlletí de Cercle V

ISSN: 2014-2846

Edició: Josep Fígols i Francesc Casanova

Muntatge: JF&A

Correcció lingüística externa: Núria Ribas

Correspondència: contacte@cercle-v.org

www.cercle-v.org

